

LUNDS
UNIVERSITET

“Det kommer ju inte ta bort rädslan”

Aspekter av det egna valet inom ett framtida kronvitnesssystem i Sverige.

Av: Jackie Kjellin

LUNDS UNIVERSITET
Rättssociologiska institutionen

Kandidatuppsats (RÄSK02)
Vårterminen 2022

Handledare: Jannice Käll

Examinator: Patrik Olsson

Abstract

This thesis examines the view of what a crown witness system could mean in terms of the witness' willingness to testify in a criminal case. The aim was to answer how relations and emotions influence the witness' tendency to give dictum about crimes. A further aim was to show what people with experience of meeting with witnesses think that a crown witness system applied to Swedish law, could mean for the witnesses' willingness to give their testimony in criminal law cases. A qualitative research method departing from interviews was used. Three informants who were working with witnesses were interviewed. The transcribed interviews were analysed by a thematic content analysis from three themes: code of silence, fear of testimony and crown witness. A main conclusion from the study is that emotions regarding testimony are affected by relations, expectations, and media to a wider degree than what is assumed in current procedural law and societal debate. A "code of silence" is a part of entire communities, and hence not only reserved to gangs. An individual's willingness to witness must therefore be understood in the context of such codes. The respondents estimated that a future crown witness system would be difficult to apply. Underlying factors might still have a major impact on the willingness to give testimony which a crown witness system cannot reach.

Keywords: code of silence, crown witness, fear, rational choice theory, testimony

Antal ord i uppsatsen: 11 982

Inledande ord

Jag vill till en början rikta ett stort tack till uppsatsens intervjupersoner för ert engagemang och vilja att delta i denna studie trots hård arbetsbelastning. Stort tack också till min första examinator Karl Dahlstrand, universitetslektor vid Lunds universitet. Tack för konstruktiva kommentarer och för möjligheten att kritiskt granska och bearbeta arbetet på nytt. Även ett stort tack till Patrik Olsson, universitetslektor vid Lunds universitet, för ditt engagemang och professionella bemötande som har gjort studietiden till något att njuta av.

Lund, augusti 2022

Jackie Kjellin

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
1.2. Bakgrund	5
1.2.1. Lagstadgade överväganden för strafflindring	6
1.2.2. En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring	6
1.2.3. Remissvar på SOU 2021:35.....	7
1.2.4. Möjlighet för lindrigare straff för så kallade kronvittnen	8
1.3. Problemformulering	8
1.4. Syfte och frågeställning	9
1.5. Rättssociologisk relevans	9
1.6. Avgränsning.....	10
1.7. Disposition	11
2. Tidigare forskning	12
2.1. Plea bargaining och kronvittne	12
2.2. Tystnadskultur	13
2.3. Vittne och rädsla	14
2.4. Sammanfattning.....	15
3. Teoretisk ansats	17
3.1. Rational Choice Theory.....	17
4. Metod	20
4.1. Litteraturöversikt	20
4.2. Intervjuer	21
4.2.1. Urval.....	22
4.2.2. Genomförandet av intervjuer	22
4.2.3. Transkribering och kodning av data	23
4.3. Metod för dataanalys.....	23
4.4. Etiska överväganden	24
4.5. Reliabilitet och validitet.....	25
4.6. Metodologisk reflektion	25

5. Resultat och analys	27
5.1. <i>Individuell påverkan</i>	27
5.1.2. Individuellt perspektiv på kronvitnesssystemet	29
5.2. <i>Extern påverkan</i>	30
5.2.1. Media	30
5.2.2. Informationsbrist.....	31
5.3. <i>Relationell påverkan</i>	32
5.3.1. Tystnadskultur och normer i grupper	32
5.3.2. Lojalitet.....	34
5.3.3. Relationellt perspektiv på kronvitnesssystemet	37
6. Diskussion	41
7. Slutsats	44
7.1. <i>Framtida forskning</i>	45
Källförteckning	47
Bilagor	49

Förkortningar

RB - Rättegångsbalken

SOU - Statens offentliga utredningar

RCT - Rational Choice Theory

BRÅ - Brottsförebyggande rådet

BrB - Brottsbalken

1. Inledning

Det svenska rättssystemet präglas av vittnesplikten vilket innebär att om man blir kallad, måste vittnesmål avläggas i domstol. Enligt Rättegångsbalkens (1942:740, hädanefter RB) 36 kapitel 1§ första till tredje stycket ska alla parter i målet vittna. De personer som inte har direkt samröre med gärningen men som enligt åklagare behöver vittna blir kallade. Enligt 36 kapitlet 3§ undantas personer från att vittna om de är besläktade med någon av parterna i målet. Det gäller både genom blodsband och ingifta släktband (ibid). Lagen är utformad utifrån att människan ska anse att vittna är det bästa alternativet oavsett en ansedd sammansvetsad grupp som familj och släkt. Rättsregler förutsätter att lagar som skapas är gemensamma för samtliga av samhällets invånare (Baier & Svensson 2018, s.16). Lagen kan således syfta till en "normalstrande funktion" för att representera det mest rationella valet för samtliga i samhället.

Daniel Vesterhav, kriminolog och enhetschef på BRÅ hävdar att det föreligger en tystnadskultur och självcensur i samhället (Larsson 2017). Vidare menar Vesterhav att en person hellre väljer bort att berätta vad den vet om en viss straffbar händelse, på grund av rädsla för repressalier. Han hävdar att oskyldiga har hamnat i skottlinjen för uppgörelser hos kriminella nätverk och att en gräns därmed har passerats vilket skapar en samhällelig rädsla kring att vittna (ibid). Som en konsekvens av att situationen förändrats har regeringen lyft krav på en förändring och att roten till problematiken i gängkriminaliteten måste åtgärdas (SOU 2021:35, s.167).

1.2. Bakgrund

I följande avsnitt presenteras en sammanfattad kronologisk bakgrund till upprinnelsen för lagförslaget. Det görs för att ge en samhällelig bild av hur resonemang förts kring en lag om kronvittnen i Sverige. Tidigare bestämmelser som påminner om kronvittnessystemet presenteras men även diskussionen om kronvittnen som föregick att lagen började gälla. Till sist kommer kronvittnessystemets nuvarande position att presenteras.

1.2.1. Lagstadgade överväganden för strafflindring

Enligt 29 kapitlet andra och tredje paragrafen i BrB kan det föreligga förmildrande och försvårande omständigheter gällande brottsutredning (SOU 2021:35, s.169). Straffet för utfört brott kan bli strängare eller lindrigare beroende på dessa omständigheter. Att tillåta förmildrande eller försvårande omständigheters påverkan innebär att det tas viss individuell hänsyn för beslutsfattande. Det är i första hand alltid förutsättningar närliggande till brottet som klassificeras som påverkansfaktorer, men andra faktorer kan påverka i enskilda fall (ibid). De förmildrande och försvårande omständigheterna kan kopplas samman till billighetsskäl som finns i dagens lagstiftning.

I 29 kapitlet femte paragrafen, första stycket BrB redogörs det för billighetsskäl (SOU 2021:35, s.170). Billighetsskäl riktas mot de omständigheter och handlingar som kan kopplas till gärningspersonens handlingar efter brottet. Det kan exempelvis handla om att gärningspersonen samarbetat väl gällande utredningen av sin egen brottslighet. Bland annat dessa omständigheter kan ge rätten möjlighet att döma till lägre straff än det som brottet föreskriver (ibid). Bestämmelserna som avgör vilken påföljd ett brott ska få har utformats så att domstolarna ska ha mycket frihet att väga in särskilda förhållanden i varje enskilt fall (SOU 2021:35, s.179). Således saknas precisa kriterier för lagföring gällande billighetsskäl vilket delvis skapar utrymme för beslut baserade på värderingar och moral (SOU 2021:35, s.218).

1.2.2. En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring

Med hänvisning till de svårigheter som brottsbekämpande myndigheter ställs inför gällande att utreda brott med kopplingar till kriminella nätverk har regeringen fått i uppdrag att överväga behovet av och lämpligheten i en ordning med kronvittnen. Användningen av begreppet kronvittne förekommer framför allt i rättsordningar som bygger på *common law* (SOU 2021:35, s.216). *Common law* systemet, vilket främst har grund i USA, skiljer sig från det svenska rättssystemet genom att det finns möjlighet för åklagare att förhandla med misstänkt om straffvärdet. Denna förhandling benämns som plea bargain och kan sägas delvis binda domstolen till överenskommen påföljd (ibid). Begreppet kronvittne i svensk

kontext, bör därför särskiljas från de system där åklagare har långtgående möjlighet att förhandla om strafflängd (SOU 2021:35, s.217).

Regeringen genomförde utredningen SOU 2021:35 med bakgrund i de svårigheter som föreligger gällande att utreda brott med koppling till kriminella nätverk (SOU:2021:35, s.167). I utredningen lyfts och en växande problematik om att våldet har ökat samt blivit grövre i den kriminella världen. (SOU 2021:35, s.73). Rädslan för våldet påverkar inkommen information till brottsutredande verksamhet och domstol (ibid). Kriminella nätverk genomsyras enligt utredningen av ett stort "skrämselkapital" (SOU 2021:35, s.77). Det innebär att de kriminella nätverken skrämmer varandra men även personer utanför gruppen. Skrämselkapitalet är mer betydande än själva nätverket, men inte sällan är dessa sammankopplade (SOU 2021:35 s.81). När skrämselkapitalet får spridning skapas ett kollektivt skrämselkapital, vilket förstås som det samlade skrämselkapital som formeras inom en viss grupp. Konsekvenser av det beskrivs som en uppfattning om att personer inte vågar dela med sig information till domstol eller brottsutredande verksamhet (ibid).

1.2.3. Remissvar på SOU 2021:35

Frågan om att införa ett kronvitnesssystem i den kodifierade statsrätten har alltid behandlats i direkt anknytning till andra rättsliga frågor, än som självständigt förslag (SOU 2021:35, s.217). Det föranleder att argument för, - respektive emot ett sådant system har diskuterats i korthet och förhållit sig till hur det skulle tillämpas i praktiken snarare än djupare analyser (ibid). Enligt utredningen är den största utmaningen med kronvitnesssystemet möjligheten att säkert kunna lita på uppgiftslämnarens information (SOU 2021:35 s.228).

Ett flertal instanser har svarat på remissen som föregick lagförslaget med till viss del blandade åsikter. Brottsofferjouren Sverige ansåg att det var av yttersta vikt att vittnesplikten fungerar, särskilt i beaktande av upprättelse för målsägande men även för att möjliggöra fler uppklarande av brott (Brottsofferjouren 2021). Skulle därför ett kronvitnesssystem innebära att vittnesmål framkommer i större utsträckning var Brottsofferjouren Sverige positiva till detta. De belyste även den fara som föreligger att vittna för personer inom gängkriminalitet. Faran smittar av sig till allmänheten via en samhällelig

debatt som präglas av hårt klimat (ibid). Även polismyndigheten ställde sig positiva till remissen. De poängterade dock att de personer som kommer att lämna uppgifter riskerar att behöva mer personskydd (Polismyndigheten 2021). Det gör att polismyndigheten betraktade förslaget som attraktivt om det kombineras med löfte om personsäkerhet och att det faktiskt utgör en vinning för personen att vittna (ibid). Lagrådet ställer sig sammanfattningsvis negativa till lagförslaget. De belyste bland annat att lagförslaget behöver ses ur ett målsägandeperspektiv för att det ska vara gynnsamt (Lagrådet 2022, s.7). Vidare menar Lagrådet att det är låg sannolikhet för att ett kronvitnesssystem skulle fungera i praktiken (Lagrådet 2022, s.8).

1.2.4. Möjlighet för lindrigare straff för så kallade kronvittnen

Från och med den första juli 2022 blev kronvitnesssystemet en del av svensk rätt (2021/22: JuU35). Samtidigt skärps straffen för brott som fokuserar på falska anklagelser exempelvis mened och övergrepp i rättssak. Riksdagen röstade ja med uppmaningen att de vill se ett kronvitnesssystem som möjliggör att en misstänkt garanteras den strafflindring som erbjuds av åklagaren (ibid).

1.3. Problemformulering

Som en del i regeringens 34-punktsprogram för att motverka gängkriminaliteten och tystnadskulturen den medför, genomfördes den tidigare nämnda statliga utredningen under 2021 (SOU 2021:35, s.167). I utredningen gjordes en analys av om det fanns behov av att formulera en strafflindrande bestämmelse för den person som bidrar till att utreda någon annans brottslighet. Denna person benämns i utredningen som kronvittne. Regeringen ville således undersöka om ett kronvitnesssystem skulle kunna bryta tystnaden i gängen för att öka uppleringen av brott (ibid). I *Rational Choice Theory* synliggörs det att individer alltid kommer välja det handlingsalternativ som leder till bäst utfall för den egna vinstmaximeringen (Hagen 2007, s.167). Individer kommer därför att skapa en överblick över en situation för att bedöma konsekvenser inför en valhandling (Hagen 2007, s.173). Förenklat kan det anses finnas belägg för att kronvitnesssystemet skulle vara en lösning för tystnadskulturen och problematiken den medför genom hur den erbjuder möjligheter för

samarbete. Forskning visar dock på att vittnen i allmänhet styrs av andra faktorer såsom rädsla och gruppträck när de överväger att avlägga vittnesmål (Rosenfield et.al 2003, s.292, 295, Ashbury 2011, s.1310). Det är oklart om dessa yttre omständigheter skulle påverka kronvitnesssystemet.

1.4. Syfte och frågeställning

Intervjupersonernas professioner i denna studie avser två samordnare för vittnesstöd på olika tingsrätter i Sverige samt en försvarsadvokat.

Syftet med studien är att med utgångspunkt i erfarenheter från personer som arbetar med vittnen i sin profession, undersöka om och i så fall på vilket sätt relationer och normer skulle påverka en individs benägenhet att vittna i ett kronvitnesssystem. Uppsatsen ämnar besvara följande frågeställningar:

- Vad anser personer med erfarenhet av möten med vittnen att ett kronvitnesssystem i svensk rätt, skulle kunna innebära för vittnens benägenhet att redogöra för sitt vittnesmål?
- Hur betydande anses påverkan av sociala normer och vittnets relationer vara gällande benägenheten att redogöra för sitt vittnesmål, enligt personer med erfarenhet av möten med vittnen?

1.5. Rättssociologisk relevans

Ämnet är rättssociologiskt relevant genom att det undersöker hur normer kring att vittna, i kombination med relationer skulle kunna påverka den rättsliga normen i ett kronvitnesssystem. Studiens undersökningsområde påvisar de svårigheter som föreligger i att förändra normer som etablerats i samhällsgrupper, i detta fall tystnadskulturen. Kronvitnesssystemet innehar inte tvingande verkan vilket gör fokus på sociala normer och relationer i kontext till valhandling intressant. Vidare finns det, ur ett rättssociologiskt perspektiv, en växelverkan mellan grupper, sociala normer och benägenheten att följa rättsliga normer. Denna växelverkan gör det rättssociologiskt intressant att undersöka

kronvitnesssystemet i kontext till sannolikheten att välja rättsliga normer framför sociala normer utifrån förväntningar i relationer.

När en lagstiftare ska utforma en ny lag krävs en förståelse för hur lagen kommer att fungera i samhället (Baier, Svensson & Nafstad 2018, s.69). Kronvitnesssystemet skulle ur rättssociologisk synvinkel kunna ses som ett försök till att agera som ett normförändrande verktyg, genom sitt syfte att motverka tystnadskulturen. Det finns en legitimitet hos riksdagen och rättsväsendet som gör att de rättsliga normerna i de flesta fall blir samhällets version av rätt och fel, det vill säga att människors normer stämmer överens med rättens (Baier & Svensson 2018, s.134). Kronvitnesssystemet kan sägas syfta till att bidra till normförändring genom att göra valet att vittna som det självklara valet i grupper där tystnadskultur dominerar. Sociala normer följs på grund av sociala sanktioner, alltså beroende på normavvikelsens sociala konsekvenser (Baier & Svensson 2018, s.38). I sammanhanget är det viktigt att förstå vilken lojalitet och trygghet som kan finnas till den egna gruppen (Ashbury 2011, s.1311). Det är sålunda rättssociologiskt intressant att undersöka om individuell valhandling gällande att samarbeta med rättsväsendet kan påverkas av relationer och normer i förhållande till ett lagstadgat verktyg för att motverka tystnad.

1.6. Avgränsning

Studien avgränsas till att fokusera på vittnen och deras position i en svensk rättsprocess. Det genomförs utifrån yrkesverksammas uppfattning på grund av främst etiska skäl. Det kan delvis begränsa studien på grund av att informationen inte kommer direkt från den grupp som studien primärt undersöker. Undersökningen kommer att förhålla sig till diskussion om både att redogöra för sitt vittnesmål under polisförhör samt i domstol. Tystnadskulturen som undersöks här fokuseras till grupper och relationer på samhälls nivå. Undersökningen kommer enbart att föra en diskussion om vittnen gällande brottmål eftersom det är främst i relation till sådana mål som vittnets ställning har problematiserats och diskuterats. Vidare avgränsas studien till att fokusera på frågan om kronvittne i svensk rätt. Det föranleder att studien inte kommer kunna ge ett perspektiv bortom det svenska rättssystemet. Det gör att

uppsatsen huvudsakligen kommer att beröra en mesonivå av forskningsfrågan. Det kan även förstås som att studien berör ett mikroplan på grund av ett fokus på individuella val hos individer. Således finns en möjlig begränsning i att beröra frågan på ett makroplan på grund av fokus på det svenska samhället.

1.7. Disposition

Studien kommer härnäst presentera tidigare forskning på området för att ge en bild av vad föreliggande undersökning kan tillföra forskningsfältet. Därefter presenteras studiens teoretiska utgångspunkt följt av metod och en metodologisk diskussion. Resultat och analys kommer att presenteras i ett sammansatt avsnitt. Dessa sammanfattas och fördjupas sedan i diskussionsavsnittet för att leda läsaren till studiens slutsats. Avslutningsvis görs en kort redogörelse om tänkbar framtida forskning på angränsande forskningsområden.

2. Tidigare forskning

I detta avsnitt presenteras tidigare publicerad forskning inom områden relevanta för forskningsfrågan. Hur dessa artiklar valdes beskrivs i metodavsnittet.

2.1. *Plea bargaining* och kronvittne

Jenia Iontcheva Turner (2017) gör en komparativ studie gällande användningen av *plea bargaining* på nationell och internationell nivå. Författaren anser således att det finns brott som upplevs problematiska att använda ett *plea bargaining* system på och att det är något som behöver lyftas upp i ljuset (Turner 2017, s.222). Exempelvis olika typer av mycket grova våldsbrott (ibid). Det finns åsikter om att *plea bargaining* minskar upprättelse och respekt för brottsutsatta och minskar effekten av sanktioner (Turner 2017, s.222, 239). Jack Ågren (2010) diskuterar kronvittnessystem i förhållande till ett rättsfall. Han resonerar att ett kronvittnessystem absolut kunnat bidra till den polisiära synvinkeln av rättsprocessen, men att skvallra inom vissa konstellationer kan innebära stor fara i dubbel bemärkelse (Ågren 2010, s.698). Faran kan ses dels för den misstänkte som befinner sig under en hotbild, som således gör uttalanden för sin fördel, dels fara för rättssäkerheten, det vill säga om det går att lita på vittnesmålet eller ej (ibid).

Det finns även åsikter om att systemet ger domstolen och rättssystemet i sig mindre möjlighet att avslöja den faktiska sanningen (Turner 2017, s.222). Likt Turner (2017) ansluter sig samtliga författare till åsikten att sanningshalten i uttalanden hos de personer som erbjuds *plea bargaining* eller genom den tänkta idén om kronvittnen anses vara lågt (Kisekka & Tong 2017, s.25., Ågren 2010 s. 698). Kisekka och Tong (2017) genomför en fältstudie med intervjuer med fokus på att undersöka om *plea bargaining* ger upphov till en rättvis rättegång. De reflekterar kring att oskyldighetsprincipen kan anses vara hotad genom att en person kan tvingas uttala sig för att hjälpa någon annan (Kisekka & Tong 2017, s.25). Genom förhandlingar om straff sker innan rättegång utövar staten makt, vilket bygger på den obalans som anses föreligga mellan tilltalad och stat (Kisekka & Tong 2017, s.9). Staten anses riskera att döma på förhand. Detta tvång pekar även på en tänkbar oklarhet kring sanningshalten i den misstänktes uttalande (ibid).

2.2. Tystnadskultur

Tystnadskultur definieras översatt till engelska i tidigare forskning som "*anti-snitching norms*" och berör benägenheten för att "*snitcha*", med andra ord prata och samarbeta med polis och rättsväsende.

Richard Rosenfield, Bruce A. Jacobs och Richard Wright (2003) redogör i sin intervjustudie för den sociala delen av "*snitching*" och vad som händer om en person "*snitchar*" gällande gängmiljö. Författarna intervjuar personer som är en del av "*street gangs*". De definierar *snitching* som det fenomen där en person som blir anklagad för brott berättar vad hen vet om någon eller något annat i utbyte mot förmildrat straff (Rosenfield et.al 2003, s.291). Benägenheten att "*snitcha*" kan styras av olika omständigheter, bland annat rädsla, bekräftelse eller hämd (Rosenfield et.al 2003, s.292, 295). Det kan även styras av personens erfarenhet av polisen och hur hen blivit behandlad av polisen tidigare (ibid). Hur bekräftelse av personer i en persons direkta närhet kan påverka hur någon väljer att samarbeta kan förstås genom Stephen Clayman och Layla Skinns (2012). De diskuterar kring vad dessa omständigheter skulle kunna vara i förhållande till unga personer. Genom sin intervjustudie hävdar de att kompisar, speciellt äldre kompisar, har större inflytande på varandra angående att samarbeta med polisen eller inte (Clayman & Skinns 2012, s.460). De nämner även att tidigare erfarenhet hos polisen är betydande samt brist på förståelse angående varför de blir ställda flertalet frågor utan förklaring på varför (Clayman & Skinns 2012, s.474).

Även Bret D. Ashbury (2011) påpekar i sin intervjustudie att bristfällig relation till polis och rättsväsende påverkar normerna kring tystnadskultur (s.1258). Vidare utvecklas resonemanget om varför en person väljer att inte samarbeta med polis. Författaren bedömer att det beror på att lojaliteten till det område en person bor i är starkare än lojaliteten till staten (Ashbury 2011, s.1310). I dessa områden har integrationen till samhället misslyckats (Ashbury 2011, s.1311). Det leder till att den lojalitet som finns till sitt område är viktigare än till det primära samhället och det är där tryggheten finns. Dessa personer anser att det skadar mer än gör nytta att samarbeta med staten eftersom det inte gynnar dem och området i längden (ibid). Detta kan relateras till hur vänner influerar unga och att benägenheten att

“snitcha” bland annat styrs av bekräftelse. Majoriteten av de unga personer som deltog i Clayman och Skinns (2012) studie ansåg att de med större sannolikhet hade samarbetat om de blev garanterade anonymitet (Clayman & Skinns 2012, s.476). Det beror på att anonymitet anses minska risken för utanförskap och andra sociala konsekvenser (ibid). Normen om tystnadskultur har växt sig så stark att även personer som inte är inblandade i kriminalitet vägrar att vittna eller hjälpa myndigheter (Ashbury 2011, s.1264). För att lösa detta problem behöver staten titta bortom den etiska aspekten och gå till roten av det faktiska problemet (Ashbury 2011, s.1311). Författaren anser att när dessa dåliga band mellan stat och samhälle är identifierad, kan problemet lösas genom att stärka banden mellan båda parter. Först efter att banden är starkare kan normerna gällande tystnadskultur förändras (ibid).

2.3. Vittne och rädsla

I Kate Freshwaters och Jan Aldridges (1994) kvantitativa studie diskuteras rädslor som finns hos barn i olika ålderskategorier och hos vuxna i relation till att befinna sig i domstol för att exempelvis vittna. Gällande barn är det oftast ordförråd och avsaknaden av vetskap om hur en rättegång går till som skapar rädsla, men även att de ska missförstå frågorna och behöva prata inför en stor grupp skapar oro (Freshwater & Aldridge 1994, s.184). Vuxna uttrycker mer en känsla av obehag gällande att de behöver vänta i samma hall som tilltalad och försvarssidan (ibid). Hos både barn och vuxna fanns det bristande kunskaper kring rättssalens olika roller vilket är något som kan skapa osäkerhet kring situationen (Freshwater & Aldridge 1994, s.188).

Hos yngre barn relaterade rädslan mer till själva situationen i rättssalen, medan äldre barn hade en mer vidsträckt rädsla kring att någon person kopplad till den tilltalade skulle vara arg eller skada någon i familjen (Freshwater & Aldridge 1994, s.190). Rädslan för att bli skadad eller att någon i personens närhet ska bli skadad växer med tiden (Borisevich 2017, s.95). Galina Borisevich (2017) utgår från Ryssland som forskningsområde och anser att rädsla för att behöva utstå hot efter att ha vittnat eller på annat sätt deltagit i en rättegång är ett växande problem (ibid). Undersökningen går ut på att författaren diskuterar de förslag som har utvecklats i Ryssland för att lösa problemet kring hot efter rättegång och rädsla i

rättssalen. Personer som ska vittna känner mycket rädsla och de ändrar sina vittnesmål vilket skapar problematik i rättssalen (Borisevich 2017, s.95). Samtliga grupper beskrev känslor av att behöva vara målsägande eller vittne negativt, det fanns känslor av rädsla kring vilka frågor som ska ställas, prata inför en stor grupp eller skam. Skam och förnedring var känslor som oftast kopplas till vuxna (Freshwater & Aldridge 1994, s.190). Barnen i olika åldrar hade en tro om att bli behandlade på ett bra sätt i rättssalen medan majoriteten av de vuxna inte trodde det (Freshwater & Aldridge 1994, s.191).

2.4. Sammanfattning

Tidigare forskning angående *plea bargaining* och kronvittne fokuserar till stor del på sanningshalten i vittnens uttalanden. Enligt litteraturen föreligger en stor risk för påverkan av yttre omständigheter, både från rättsväsende och personer i den misstänktes omgivning. Påverkan av yttre omständigheter diskuteras även i förhållande till tystnadskultur, där inverkan av andra människor i förhållande till unga personer anses vara stor. Just grupper och grupptillhörighet är något som står i centrum gällande tystnadskultur. Utvalda publikationer berör inte individuella faktorer som kan ligga till grund för valhandling. Samtliga författare lägger tyngdpunkten på att det finns yttre påverkan som bidrar till osäkerhet att vittna. Sammantaget anser författarna att personer som tillhör grupper där lojaliteten inte ligger hos rättssamhället, vinstmaximerar genom att inte samarbeta med rättsväsendet. Tidigare forskning tyder på att det kan finnas en diskrepans mellan lagen och samhället.

Sammanfattningsvis finns det delvis en brist på studier gällande kronvittnessystem i svensk kontext. I genomförd litteratursökningen saknas det publikationer som belyser kronvittnessystem i förhållande till både vittnesrädsla och tystnadskultur samtidigt. Det finns uppsatser på kandidatnivå angående kronvittnessystem, främst med fokus på det juridiska perspektivet med lagen som utgångspunkt. Det finns även publikationer som belyser kronvittnessystem i svensk kontext men där kvalitén av texten inte uppfyllde förutbestämda kriterier (*se avsnitt 5.1.*). SOU 2021:35 ger, som tidigare nämnt, en bild av det svenska samhällets resonemang på kronvittnen. Den kan därför anses komplettera

forskningen till viss del. Hittills tycks en diskussion emellertid saknats med ett rättssociologiskt perspektiv på kronvitnesssystem. Den aktuella studien förväntas därmed kunna bidra till forskningsfältet.

3. Teoretisk ansats

Nedan presenteras uppsatsens teoretiska utgångspunkt. Syftet med studien är att med utgångspunkt i erfarenheter från personer som arbetar med vittnen i sin profession, undersöka om och i så fall på vilket sätt relationer och normer skulle påverka en individs benägenhet att vittna i ett kronvitnesssystem. I sammanhanget är det intressant att undersöka om den framtida lagen om kronvittne skulle kunna bidra till att kontrollera individuellt beslutsfattande för vinstmaximering. Det bör poängteras att teorin är syntetiserad och det kommer således vara olika teoretikers version av *Rational Choice Theory* som presenteras av Hagen (2007).

3.1. *Rational Choice Theory*

Utgångspunkten i *Rational Choice Theory* (RCT) är att en person väljer det handlingsalternativ som leder till bästa resultat (Hagen 2007, s.167). Samhället är uppbyggt utifrån en individualism och bygger således på att människan utför individuella rationella handlingar (Hagen 2007, s.168). RCT utgår sålunda från att en person väljer det alternativ som genererar i störst nytta för sig själv och kan översättas till valhandlingsteori eller teorin om den rationella människan (ibid).

RCT utesluter inte att samhället bygger på sociala system, men förutsättningen är att social förändring grundar sig i den individuella mänskliga handlingen (Hagen 2007, s.168). Teorin anser att de sociala banden behöver förklaras som ett samspel mellan individuella val (Hagen 2007, s.167). Detta samspel föranleder att människan kommer att ta hänsyn till andra människor och deras handlingar när de utför sina val. Således är alla individer ömsesidigt beroende av varandra, samtidigt som de handlar individualistiskt. Det antas att individen i grunden tänker rationellt med syfte att maximera sina egna intressen samtidigt (Hagen 2007, s.168). Denna del av teorin kan tolkas utifrån att det finns en medvetenhet till omgivningen vid valhandling. Att välja rationellt handlar även om att exempelvis undvika att bli upptäckt lika mycket som beslutsfattande (Hagen 2007, s.177).

Skulle samtliga människor handla utefter individuell vinstmaximering utan att ta hänsyn till andra, finns det risk för att det skulle sluta att en kamp mellan alla (Hagen 2007, s.176). Detta problem kan anses ordna sig genom ett samhällskontrakt, där alla människor offerar en del av sin frihet för att få beskydd från staten (ibid). Samhällskontraktet kan förstås som att det fogar individer samman i sociala band, där de individuella valen blir mer kollektiva. Samhällskontraktet kan illustreras av lagstiftningen och hur staten bestämmer huruvida individer brutit mot de normer som samhällskontraktet tillskriver eller inte, i domstol. Kontraktet bygger på att samhällsmedlemmar utgår från analoga normer som hjälper till att reglera relationer och interaktioner (Hagen 2007, s.176).

En del som tillkommer med samhällskontraktet för att lösa det kollektiva ordningsproblemet är normer. Individer blir alltså mer styrda av etablerade förväntningar från gruppen än den individuella vinsten (Hagen 2007, s.176). I kontext till kronvittnessystem skulle potentiellt denna relationella påverkan skapa subjektiva inställningar till vinstmaximerande val. Avskräckande konsekvenser som exempelvis hot om våld kan göra att tystnad blir det mest attraktiva valet. Dessa handlingar blir därmed inte individuellt rationella utan kan benämnas som normhandlingar (Hagen 2007, s.177). Normhandlingarna styrs utifrån sociala regler och värderingar och mindre för individens individuella vinstmaximering (ibid). RCT förutsätter att den rationella aktören vinstmaximerar genom att reflektera kring för- och nackdelar (Hagen 2007, s.173). I sammanhanget skulle fördelar för kronvittnessystem kunna vara att få lindrigare fängelsestraff, medan nackdelar kan vara rädsla för sociala konsekvenser från den egna gruppen.

En teoretiker som varit framstående gällande RCT är James S Coleman. Ett av hans paradig gällande valhandlingsteori bygger på ett synsätt som vill förklara att individers val och handlingar skapar sociala system och strukturer (Hagen 2007, s.170). Det kan exempelvis ses genom att individers val för vinstmaximering behöver regleras för att samhället ska fungera. Ett tänkbart kronvittnessystem kan betraktas som ett försök till att göra vittnesituationen till det vinstmaximerande valet. Coleman anser att det är viktigt att knyta samman strukturerna på makronivå till individer på mikronivå för att förstå helheten i samhället (Hagen 2007, s.170). Han ansåg att aktörers enskilda handlingar verkar

tillsammans och skapar ett beteende på systemnivå och hur systemet påverkar individens handlingar (ibid). Denna växelverkan kan tolkas som hur lagen påverkar människans valhandling genom tvingande lagstiftning. Individer kan påverka lagen genom individuella val som kan skapa normer. RCT bidrar till att beröra normer kopplat till individ från en mesonivå till en mikronivå genom växelverkan från system till individ. Sammanfattningsvis ligger vinstmaximering i fokus för valhandling hos en individ. Kollektiva normhandlingar kan genomföras men enbart om det samtidigt innebär vinstmaximering för den egna individen.

4. Metod

I detta avsnitt presenteras tillvägagångssätt för litteraturöversikt, insamling- samt analys av data. I studien tillämpas genomgående ett abduktivt arbetssätt det vill säga analysen växlar mellan teori och empiri och genom det får förståelsen växa fram.

4.1. Litteraturöversikt

En litteraturöversikt har genomförts för en överblick över forskningsområdet och identifiera eventuella kunskapsluckor. Efter sökningar på valda databaser kan det utläsas att majoriteten av forskningen är utförd i och applicerad på USA. Däremot förekommer andra engelsktalande länder samt en artikel från Ryssland. Största delen av samtliga artiklar bestod av analys av empiriska data vilket föranleder att den mest frekvent använda metoden är kvalitativ. Materialet har till största del samlats in via intervjuer, men kvantitativa undersökningar förekommer också. Det är svårt att generalisera vilka teorier som är vanligast förekommande. En stor del av samtliga artiklar har använt tidigare forskning som analytisk ram och antingen utmanat eller styrkt den. Gällande tystnadskultur förekommer olika typer av sociologiska teorier gällande grupper och normer, även där med en större bredd. För fullständig redovisning av litteraturöversikt *se bilaga 2*.

Litteratursökningen var internationell och sökorden engelska. Sökorden var: *Plea bargain, law, culture of silence, outsiders, gangs, desistance, code of silence, norms*. Flera ord gav få träffar och byttes därför ut. Exempelvis byttes *culture of silence* ut till *code of silence*, den mer korrekta benämningen. Att kombinera *plea bargaining, witness och code of silence*, eller andra kombinationer av dessa, gav inte något resultat. Det föranledde att tre olika sökningar genomfördes; en med fokus på *plea bargaining*, en med fokus på vittne och rädsla, och till sist en sökning med fokus på tystnadskultur. Trots att rädsla inte var det primära undersökningsområdet för studien, bidrog de sökningarna till en bredd på vad anledningen till att någon väljer tystnad kan bero på. Sökningarna genererade till en början relativt många träffar, men förhållandevis få relevanta. Därför genomfördes smalare sökningar för att hitta rätt. Utefter relevanta artiklar vägledde deras referenser till mer passande artiklar vilket utgjorde att flertalet av utvalda artiklar. Till en början valdes 20 artiklar ut med fokus på *plea*

bargaining, vittnesrädsla och tystnadskultur. Efter granskning användes slutligen åtta artiklar som ansågs mest relevanta. Databaserna som användes vid sökningarna var *LUBsearch* och *EBSCOhost*.

Tabell 1: De kriterier som inkluderades respektive exkluderades ur sökningarna

Inkluderade kriterier	Exkluderade kriterier
Peer reviewed	
Engelska (svenska)	Andra språk än engelska (och svenska)
Artiklar och kapitel i böcker	Kunskapsöversikter

Samtliga sökningar förhöll sig till ovanstående kriterier (*se tabell 1*). Det gjordes för att säkerställa att publikationerna erhöll den relevans studien åsyftade (Hart 2018, s. 111). Peer reviewed valdes för att säkerställa kvalitet eftersom det innebär att publikationen granskats av oberoende aktör (Karolinska Institutet, 2021). Engelska valdes i majoriteten av sökningarna. Några sökningar gjordes med svenska sökord och med endast "peer reviewed" som inställning eftersom de svenska orden ansågs bidra med tillräcklig avgränsning. Valet att inkludera böcker och inte enbart artiklar i sökningarna gjordes för att det kan finnas antologier eller kapitel i böcker som berör det ämne som undersöks. Kunskapsöversikter sorterades bort för att i stället använda sig av originalverken.

4.2. Intervjuer

Insamling av empiri genomfördes genom semistrukturerade kvalitativa intervjuer. I en semistrukturerad kvalitativ intervju har informanten möjlighet att utforma svaren på sitt eget sätt (Bryman 2018, s.563). Målsättningen var att utgå ifrån professionellas erfarenheter, och deras uppfattningar och därmed var det viktigt att ge utrymme för intervjupersonerna att resonera fritt kring sina svar. En intervjuguide utformades (*se bilaga 1*). Intervjuguiden strukturerades upp i olika sektioner för att säkerställa att tänkta delar berördes i frågorna. Det var av största vikt att intervjuarens egna åsikter och tankar kring ämnet framgick i

frågorna, att de inte vara ledande. Frågorna utformades därför på ett sätt som gör att de inte nödvändigtvis behövde besvaras i den ordningsföljd de var nedtecknade i.

4.2.1. Urval

Undersökningen grundar sig delvis i ett målstyrt urval och delvis ett snöbollsurval. Den kan även sägas grunda sig i ett bekvämlighetsurval, då kontaktförsöken riktades till personer där kontaktuppgifter fanns tillgängliga. Ett snöbollsurval definieras som att forskaren väljer ut en mindre grupp personer som därefter föreslår andra deltagare som kan vara av intresse (Bryman 2018, s.504). Gällande ett målstyrt urval sker informationsinhämtning via personer som kan vara till hjälp att besvara frågeställningen (Bryman 2018, s.498). Ett mejl skickades till personer som möter vittnen i sin profession. Det som eftersöktes var personer som gav stöd till vittnen och/eller personer med juridisk bakgrund och vana vid vittnessituationen i rättssalen. I mejlet presenterades avsikten med uppsatsen samt förfrågan om deltagande. Mottagarna uppmuntrades även att vidarebefordra mejlet till andra tänkbara intressenter. Denna strategi valdes för att öka möjligheterna att få svar och att hitta personer med rätt kompetenser. "Rätt kompetens" i detta sammanhang innebär personer som på olika sätt mött individer som befinner sig i en vittnessituation. Slutligen valdes tre informanter ut. Informant ett arbetar som vittnesstödssamordnare, informant två arbetar också som vittnesstödssamordnare och informant tre arbetar som advokat, både som försvarare och målsägandebiträde.

4.2.2. Genomförandet av intervjuer

Intervjuerna inleddes med en presentation av valt forskningsämne samt syftet med studien. Vidare tillfrågades informanterna muntligen om samtycke till intervju och inspelning. När personen tackat ja startades inspelningen och frågor om samtycke upprepades för att vid behov ha möjlighet att bevisa samtycke. Fokus vid en kvalitativ intervju är oftast både vad personen säger och på vilket sätt det sägs (Bryman 2018, s.577). Det var således viktigt för uppsatsen att ha möjlighet att återgå till insamlat material för vidare analys. I detta fall låg tyngdpunkten på vad som sägs och vilka resonemang respektive informant förde. Två av intervjuerna gjordes genom videomöte och en intervju genomfördes via telefon. Intervjuerna som gjordes via Microsoft Teams spelades in på en Iphone 8 och telefonintervjun spelades in

på en Mac Book air. Samtliga ljudupptagningar finns att tillgå vid förfrågan men kommer att raderas när uppsatsen examinerats. Det framgick tidigt i intervjuerna inom vilket område respektive informant hade mest kunskap. Frågorna angående kronvittnessystem var svårast för samtliga att besvara. Alla angav att lagen ännu inte existerade eller var fullständigt utformad, vilket utgjorde en svårighet att besvara frågor på ämnet. En del intervjupersoner reflekterade utförligt utan att många av frågorna behövde ställas, medan andra behövde fler frågor.

4.2.3. Transkribering och kodning av data

När samtliga intervjuer var genomförda transkriberades materialet för vidare analys. För att till en början urskilja vad som framkommit genom intervjuerna genomfördes en kodning av underlaget. Att koda material är en bra startpunkt för att kategorisera och sortera utefter teman (Bryman 2018, s.698). De transkriberade intervjuerna lästes noga och likheter, skillnader och teman markerades. Citat som illustrerade fynden markerades för att bidra till en textnära resultatredovisning. En nackdel med kodning är just att kontexten kring de citat som plockas ut förloras (Bryman 2018, s.701). För att motverka detta i största mån återvände författaren till materialet vid flertalet tillfällen.

Teman togs fram från studiens empiri genom att kategorisera informanternas svar i olika färger. Huvudtemat var individuell valhandling och utifrån dessa utrönades två övergripande teman. Ur de övergripande temana skapades totalt fyra subteman, två från respektive övergripande tema (*se figur 1*). Dessa utsågs bland annat med hjälp av att fokusera på svar som återkom under intervjun. Det studerades även likheter och skillnader i de svar som gavs och om det fanns ett mönster i åsikter och reflektioner hos respektive informant för framtida slutsatser.

4.3. Metod för dataanalys

En tematisk analys valdes för analys av insamlad empiri. En viktig komponent för den tematiska analysen är att tydligt redovisa de teman som identifierats (Bryman 2018, s.702). Det gjordes i en figur (*se figur 1 och figur 2*). Fokus var att identifiera om det fanns faktorer

som enligt RCT kunde påverka valhandling och i så fall analysera om empirin utmanade eller bekräftade teorin. En tematisk analys innebär att identifiera kategorier utifrån empirin, för att tillsammans med den teoretiska ansatsen utröna om det kan bidra till forskningsfältet (Bryman 2018, s.703). Med bakgrund i hur RCT fokuserar på hur vinstmaximering i individuella val, var målet att undersöka om så var fallet. Utifrån huvudteman kunde eventuella underliggande faktorer till huvudtemana identifieras, vilket placerade utgångspunkten för analysen av empirin.

4.4. Etiska överväganden

Att inte intervju vittnen var ett aktivt val i denna studie. Vittnen klassificeras som en grupp av känslig karaktär och valdes därför bort. Personer som möter vittnen ansågs däremot kunna skildra en vittnessituation på ett adekvat sätt. Samtliga personer som valdes ut till intervju informerades om att intervjun behövde spelas in och transkriberas. Denna information förmedlades först via mejl där intervjufrågorna även bifogades, men även muntligt vid själva intervjutillfället. Informanterna fick även information om att deras deltagande kunde dras tillbaka av dem själva när som helst under processens gång. Deltagarna informerades även om att redovisade resultat skulle anonymiseras. Dessa steg genomfördes för att säkerställa grundläggande forskningsetiska principer. En forskare har en skyldighet att informera samtliga deltagare i uppsatsen om syftet med undersökningen, vad som kommer att ske med deras inlämnade uppgifter, att de deltar frivilligt och när som helst kan avbryta (Lindstedt 2019, s.51). Detta utgör informationskravet och samtyckeskravet (Lindstedt 2019, s.51–52). Ytterligare ett etiskt krav är konfidentialitetskravet, vilket innebär att uppgifterna som samlas in hos intervjupersonerna ska förvaras och användas så att obehöriga inte kan koppla undersökningen till personen (Lindstedt 2019, s.52). Inspelningarna förvarades i den dator samt telefon som använts under intervjuerna. Det är enbart författaren till studien som har tillgång till de enheterna, vilket ansågs som en tillräcklig åtgärd.

4.5. Reliabilitet och validitet

LeCompte och Goetz (1982) förståelse av reliabilitet och validitet i en kvalitativ forskning är att de innehar både en intern och extern aspekt (Bryman 2018, s.465). Extern reliabilitet handlar om i vilken utsträckning som en undersökning kan upprepas. Det kan vara svårt då en social miljö är föränderlig (ibid). För att koppla till den egna studien, kan undersökningen upprepas men med andra intervjupersoner vilket kan leda till en förändring i svar och resultat. Studien genomförs av en person vilket betyder att diskrepans gällande tolkning inte förekommer. Det indikerar en god intern reliabilitet (Bryman 2018, s.465). Intern validitet innebär att det bör finnas en tydlig koppling mellan empiri och tolkning av data och den valda teoretiska ansatsen (Bryman 2018, s.465). Teorin har för avsikt att vara en underliggande röd tråd genom uppsatsens samtliga delar. För motivering av teoretisk ansats *se avsnitt 4*. Uppsatsen kan bidra till att en diskussion lyfts i en större samhällskontext. Det gör att resultatet kan generaliseras till samhället utanför studien och innehar extern reliabilitet (Bryman 2018, s.465).

4.6. Metodologisk reflektion

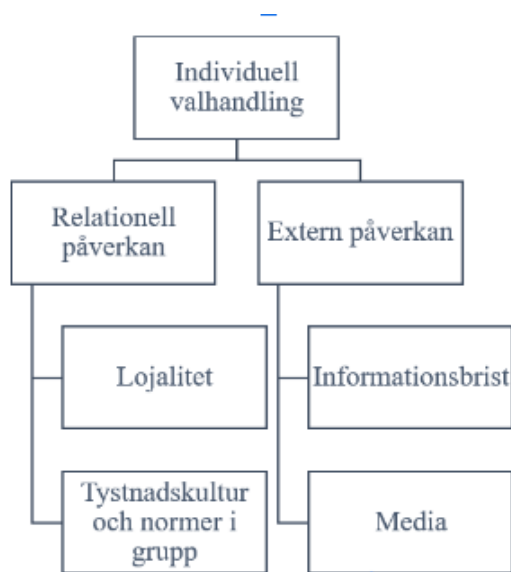
Ett kvalitativt angreppssätt tillämpades för att undersöka uppfattningar om vad ett kronvitnesssystem skulle kunna bidra till gällande vittnens benägenhet att vittna i brottmål. Undersökningen hade kunnat få en djupare och bredare ingång genom att utföra fler intervjuer. Målsättningen var tre till fyra intervjuer och tre genomfördes. En bra måttstock för antal intervjuer i en studie är att göra det antal intervjuer som krävs för att uppnå mättnad i svaren (Bryman 2018, s.506). I denna undersökning har mättnad inte uppnåtts på grund av det begränsade antalet intervjuer. Det genomfördes flertalet kontaktförsök till bland annat åklagare där svar uteblev alternativt svar om att deras egen arbetsbelastning i nuläget var för hög. En annan anledning till nekat deltagande var att personerna som kontaktades ansåg sig ha bristande kunskap inom uppsatsens forskningsområde. För att få en mer jämvikt i professioner hos informanterna hade det varit önskvärt med fyra intervjuer, företrädesvis ytterligare en person med juridisk bakgrund.

Uppsatsen hade även kunnat göras kvantitativ med ett större urval för ett mer generaliserbart resultat. Däremot är det svårare att komma åt djupare resonemang och motiveringar av reflektioner i kvantitativa undersökningar. Likt tidigare nämnt, består det empiriska materialet av förhållandevis få intervjuer vilket gör att en fullständig undersökning på området inte har genomförts. Det begränsar slutsatsernas värde i en större samhällskontext. Intervjufrågorna om kronvittnessystem var svåra att utforma och även att besvara. Vid en närmare reflektion kunde de blivit tydligare genom att bryta ner dem i färre frågor och genom det kringgå direkta frågor om ämnet.

Till sist kan det konstateras att lagförslaget som var föremål för undersökningen inte har praktiserats. Att genomföra en semistrukturerad intervjustudie passade således väl in för att lyfta tänkbara resonemang. RCT bidrog med ett intressant perspektiv för individuell valhandling på såväl mikro- som mesonivå. En mer relationsfokuserad teori hade med fördel kunnat utveckla studiens resonemang på mesonivå och lyfta undersökningen ytterligare.

5. Resultat och analys

Resultatet och analysen av det, sorteras utefter de analytiska teman som kunde urskiljas i intervjuerna. Samtliga av dessa teman knyts till varandra vilket kommer tydliggöras i nedanstående avsnitt.

Figur 1. Identifierade huvudteman och subteman.

5.1. Individuell påverkan

Tidigare forskning indikerar att rädsla för hot och våld är ett växande problem (Borisevich 2017, s.95). Det bekräftas av denna studie där intervjupersonerna anser att rädslan beror på olika faktorer, men främst verkar rädslan för repressalier vara fokuserad till hot och våld mot individen eller familj. Enligt RCT bör vittnesrädsla inte vara ett problem för valhandling på grund av att individer fattar beslut utefter vinstmaximering (Hagen 2007, s.167). Empirin påvisar upprepande för att en majoritet upplever rädsla för att vittna och det verkar inte kunna utläsas ett mönster i rädslan:

“[...] många människor som beskriver väldigt mycket rädsla för att komma och vittna och det är både högt och lågt.” - Informant ett

Enligt RCT är samhället uppbyggt utifrån en individualism och bygger på att människan utför individuella rationella handlingar (Hagen 2007, s.167). Att handla rationellt som individ motsvarar att handla vinstmaximerande (Hagen 2007, s.167–168). Teorin kan därmed tolkas som att individen kommer att eftersträva vinstmaximering utan hänsyn till emotioner, vilken tidigare forskning och denna studie ifrågasätter. Forskningen nämner rädsla som en av faktorerna till hur sannolikt det är att *snitcha* (Rosenfield et.al 2003, s.292, 295). Det kan förstås i hur konstellationer av grupper kan ha påverkan på individuellt beslutsfattande. RCT utesluter inte att sociala system föreligger, men anser att sociala band behöver förklaras som ett samspel mellan individuella val (Hagen 2007, s.167). Således behöver gruppkonstellationer brytas ner till individuella faktorer för att utröna roten av rationella val. Vilka individer som är rädda och vad de är rädda för kommer därmed enligt RCT inte kunna specificeras.

Den insamlade empirin uppmärksammar att rädsla betraktas vara något som delvis är individuellt och beror på omständigheter som individen befinner sig i. Dessa omständigheter benämns ha olika anledningar.

“Ja alltså det är mycket möjligt att det kan vara beroende på vilken samhällsgrupp man tillhör och det behöver inte vara något som har med samhällsklass att göra utan det menar kanske... Det kan ju vara ålder, det kan vara kön, det kan vara tillhörighet i en grupp, i en subkultur att i denna kultur så agerar vi på ett visst sätt och här pratar vi inte om det inte behövs [...]” - Informant tre

Informanten räknar upp faktorer som hen menar påverkar inställningen till samarbete med rättsväsendet. RCT förutsätter inte att någon av dessa faktorer kan påverka, medan empiri samt tidigare forskning säger motsatsen. Trots att tyngdpunkten ligger på att det är individen som väljer kan det utläsas hur informant tre antyder att normer inom grupper kan påverka känslor kring val. Även i RCT lyfts att det i förhållande till diskussion om ordningsproblemet, en stark normbildning leda till att aktörer ser fördelarna för kollektivet som det mest vinstmaximerande alternativet (Hagen 2007, s.176). Det förutsätter dock att fördelarna i första hand finns hos den egna individen (ibid). Oavsett grupstryck kommer det alltid vara

individens som avgör hur den väljer (Hagen 2007, s.167). Att undvika sanktioner som uppkommer av att bryta mot sociala normer kan tolkas som det mest vinstmaximerande alternativet.

5.1.2. Individuellt perspektiv på kronvitnesssystemet

Tidigare forskning berör att det finns brott som är problematiska att applicera ett *plea bargaining* system på (Turner 2017, s.222). Informanterna gjorde reflektioner angående risken för att målsägande och anhöriga kan riskera att inte få tillräcklig upprättelse vid grova brott. Det är en risk som individen kommer att ta hänsyn till för att resonera fram det rationella vinstmaximerande alternativet. Således föreligger en risk att rättsprocessen inte ger målsäganden tillräcklig vinning med ett kronvitnesssystem. Med bakgrund i RCT skulle det kunna vara ett skäl till att det rationella valet blir tystnad. Enligt RCT skulle rättsprocessen behöva generera en vinstmaximering för att brotten ska anmälas.

Informanterna ger bilden av att kronvitnesssystemet riskerar att bidra till att en form av angivelseverksamhet skapas:

“[...] Och sen negativt så är jag nog faktiskt inne på det där att människor kanske sitter och det blir någon form av angivelseverksamhet nästintill [...]”- Informant tre

Enligt RCT skulle det kunna innebära att en individ ser det som vinstmaximerande att avlägga vittnesmål, men att ange någon annan. Tidigare forskning gällande *plea bargaining* nämner det som en kritisk punkt. Forskningen belyser att systemet angående *plea bargaining* ger domstolen och rättssystemet mindre möjlighet att avslöja sanningen (Turner 2017, s.222). Likt Turner (2017) ansluter sig samtliga författare till åsikten att sanningshalten i uttalanden hos personer som erbjuds *plea bargaining* eller genom den tänkta idén om kronvittnen anses vara lågt (Kisekka & Tong 2017, s.25., Ågren 2010 s. 698). Däremot diskuterar forskning att oskyldighetsprincipen kan anses vara hotad genom att en person kan tvingas uttala sig för att hjälpa någon annan (Kisekka & Tong 2017, s.25). Enligt RCT skulle ingen kunna tvingas att samarbeta med rättsväsendet eftersom det är ett individuellt val. Utifrån studien, där normer och förväntningar har en stor roll för beslutsfattande, skulle förväntningar kunna ha

tvingande verkan. Detta kan dock inte vidare analyseras med utgångspunkt i RCT. Det råder ingen tvekan om att det föreligger risker, men utfallet kan på förhand inte fastställas.

5.2. Extern påverkan

5.2.1. Media

En annan faktor som informanterna tar upp som en stor bidragande orsak till vittnesrädsla är media och dess påverkan. Ett exempel som lyfts är att media rapporterar vad som skapar uppmärksamhet. Det gör att reportage och rubriker kring vad som har hänt vittnen anses bidra till rädsla. Denna bild återkommer i ytterligare en intervju där hen vid ett par tillfällen uttrycker att människors rädsla påverkas av samhällsdiskussionen. Vidare bedömer samma intervjuperson att rädslan kan bero på hur mycket en individ tar del av nyheter. Hen menar att det är fler personer som hör av sig med oro om media rapporterar mer om en händelse. Informanten belyser att det gör det svårt att se vad rädslan bottnar i. Det genererar i svårigheter att få vittnen att förstå att det är mer ovanligt med hot och våld mot vittnen:

“Nu är det ju så att media arbetar ju på det sättet att de försöker få så mycket klick som möjligt för att de ska kunna få sin inkomst och sen det folk oftast gillar att läsa är just dåliga saker snarare än bra saker. [...]” - Informant ett

Medias påverkan är inte något som tas upp som en tänkbar yttre omständighet i RCT. Teorin utvecklades i relation till en tidigare samhällsform och fokuserar på vinstmaximering för individen, både individuellt och kollektivt. Den belyser inte tänkbara katalysatorer för rädsla i dagens digitala och mediaintensiva samhälle. Det är intressant eftersom enligt informanterna kan media vara just en katalysator till att rädslan växer. Rädslan kan i sin tur skapa subjektiva synvinklar på vittnessituationen. Media kan i dagens samhälle och dess omfattande spridning skapa legitimitet till normen om tystnadskultur och skrämsekapital vilket gör att normen kring tystnadskultur växer sig starkare.

Tillgängligheten av media och skildrandet av vittnessituationer kan förstås bestå i att samhället tillskriver människan ett individuellt ansvar gällande vad den tar del av och hur

noggrant det tas del av. Det gör att det som anses vara det rationella valet utifrån rättens synvinkel - att vittna - sannolikt påverkas av medias samhälleliga skildring. Media skildrar således risker med att inte vittna som individer tar i beaktning när de ska välja utifrån sin rationalitet. RCT indikerar att individer har en medvetenhet till sin omgivning när de handlar vinstmaximerande (Hagen 2007, s.168). Däremot redogör inte RCT för att medvetenheten om sin omgivning leder till rädsla och genom informanternas beskrivningar av att individer inte vill vittna påvisas en lucka i RCT som teori för valhandling. Genom att media uttrycker att rädslan är befogad kan det vara en subjektiv observation från en journalist som via media får genomslag. Ett medialt uttalande kan därmed riskera att bekräfta rädslan för att vittna i rubriker som förmedlas. Det kan vara något som gör att rädslan når in i samhällets strukturer. Tidigare forskning visar på att barn generellt är mer rädda för situationen i rättssalen medan vuxna upplevde rädsla för hot och våld mot sig själv eller familj (Freshwater & Aldridge 1994, s.190). Utifrån samhället skulle det kunna bero hur individer tar del av nyheter. Det är sannolikt att vuxna generellt tar större del av nyheter än vad barn gör.

5.2.2. Informationsbrist

Två av intervjupersonerna uttrycker bristen på information som ett problem. Att mycket av osäkerheten och rädslan kan botten i att en individ inte vet vad som ska hända. Det kritiseras både genom att domstolars kallelse kan upplevas som hård, och att information kring vad det betyder att vittna hade kunnat ge personer en större möjlighet att våga lämna uppgifter:

“Men jag tror nog att det hade kunnat underlätta för många, om de fick en ordentlig upplysning innan, vad det innebar och vilka möjligheter man hade sen rent praktiskt [...]”

- Informant tre

Förutsättningarna för att handla rationellt i enlighet med vittnesplikten riskerar att försvåras i detta avseende. Situationen i rättssalen skapar osäkerhet på grund av bristande kunskap för de olika rollerna i rättssalen och hur det går till (Freshwater & Aldridge 1994, s.188). Osäkerheten som informationsbristen bidrar till gör valet att handla vinstmaximerande enkelt för en individ. Valet att inte vittna gör att individen kan undvika osäkerhet i rättssalen

och därmed vinstmaximera. RCT som teori belyser inte bristen på information som en potentiell påverkansfaktor för valhandling. Det kan därför diskuteras att individen sannolikt kommer att delta i vittnessituationen om tydligare information framkommer eller om det större problemet är förväntningar och normer.

Bristande information kan grunda sig i antagandet att samhället utgår från att människan kommer att följa det valet som anses rationellt för rättsstaten, det vill säga att samhällskontraktet i det primära samhället förutsätter att individer vill följa rättsliga normer. RCT utgår inte från hur individen kan ha förväntningar från flertalet aktörer. Däremot finns det en viss subjektivitet i rättsprocessen genom att individer kan dömas för lindrigare straff om det finns risk för exempelvis våld enligt billighetsskäl (SOU 2021:35, s.219). I takt med att fler omständigheter i samhället kan påverka människan kan det dock diskuteras om inte mer information behövs för att individen ska kunna fatta det rationella val som uppmuntras av rättsstaten.

5.3. Relationell påverkan

5.3.1. Tystnadskultur och normer i grupper

En person väger för- och nackdelar gällande risk och vad det innebär att vittna (Hagen 2007, s.173). Likt tidigare nämnt bekräftar uppsatsens empiri tidigare forskning gällande tystnadskultur, där flera forskare anser hur uppfattningar och känslor styr benägenheten att vittna. Att välja samarbete med polis och rättsväsende styrs enligt forskning av bland annat rädsla och tidigare erfarenhet av rättsväsende (Rosenfield et.al 2003, s.292, 295). Rädsla som yttre tryck har även identifierats av regeringen som anser att kriminella nätverk genomsyras av ett stort skrämsekapital (SOU 2021:35, s.77). Det gör att det kan anses vara svårt att förstå vilka skäl som ligger till grund för om en individ väljer samarbete eller tystnad, då det är individuellt. Enligt RCT är dessa faktorer dock inte relevanta eftersom individen enligt teorin, alltid handlar utifrån individuell vinstmaximering (Hagen 2007, s.168). Respondenternas svar går således inte i linje med RCT. Informanterna resonerar kring att beslutet i hög grad beror på en bedömning av om det är värt att ange någon annan:

“Till sist är det ju ens egna personliga omständigheter som kanske påverkar och då kanske man tycker att vissa åtgärder som erbjuds kanske inte är tillräckliga. Och det där kan nog vara så himla individuellt tänker jag.” - Informant tre

I citatet illustreras hur det enligt informanterna finns risk för att nackdelarna väger över fördelarna vilket innebär lägre sannolikhet för att välja att vittna. Det kan tolkas som att en individ kan välja bort handlingsalternativ för att valet inte anses vara vinstmaximerande för den egna situationen. Påverkansfaktorer för valhandling kommer att finnas men genomförandet av valet ligger alltid på individen. I sammanhanget är det intressant att reflektera kring vad som är vinstmaximerande. Enligt RCT är ett val vinstmaximerande när det genererar i störst nytta för individen (Hagen 2007, s.168). I teorin saknas resonemang om relationella och känslomässiga samband och därmed avgörs nyttan utan beaktande av exempelvis sociala band. Empirin härleder dock nyttan till att följa förväntningar och sociala normer för att undvika sanktioner. Detta bekräftas också av tidigare forskning där kompisgrupper har ett stort inflytande för valhandling (Clayman & Skinns 2012, s.460). Det råder således delade meningar om vinstmaximering för valhandling och det kan inneha flera tolkningar.

Olika typer av relationer anses enligt informanterna kunna vara en bidragande orsak till att personer upplever rädsla för att vittna. Det kan enligt en av informanterna, ta emot att vittna om det gäller någon som man har en relation till som man strävar efter att behålla. RCT förutsätter att det finns ett samspel mellan individuella val och sociala band (Hagen 2007, s.167). Teorin nämner däremot inte att relationer är en påverkansfaktor för valhandling. Informanternas reflektioner om relationella samband kan tolkas som att normhandlingar står i fokus för beslutsfattande där det finns starka relationer att vårda. Det kan tänkbart vara en följd av ordningsproblemet och dess lösning. Individer handlar således mer efter normhandlingar och styrs i större utsträckning av värderingar och sociala normer (Hagen 2007, s.177). Men RCT hävdar att dessa normhandlingar är möjliga om det även innebär vinstmaximering för den egna individen (ibid). Det kan anses vinstmaximerande att undvika sanktioner. Det är av den anledningen som sociala normer följs (Baier och Svensson 2018,

s.38). Normhandlingar i förhållande till RCT kan således förstås i förhållande till empirin och hur informanterna beskriver valhandling.

Det kan föreligga en risk för att sabotera en relation genom ett vittnesmål. Detta tas även upp av en ytterligare informant som anser att någon typ av relation kan leda till att en person upplever sig kluven till att vittna:

“[...] Är det kanske relationsärenden kan det kanske tar emot av den anledningen att man tycker att man har en viss relation till den personen man ska vittna mot och att man har en tanke att bevara den relationen och därför kanske man inte vill sitta och uttrycka negativt i tingsrätt.” - Informant tre

Citatet illustrerar att relationer har en påverkan för valhandling. RCT förutsätter inte att specifikt relationer innebär påverkan för valhandling. Däremot kan det tolkas som att ett bevarande av relationen är vinstmaximerande. Huruvida det handlar om en relation eller inte berörs inte i teorin, förutsatt att vinstmaximering är i fokus. Relationsärenden behöver inte handla om normer i en grupp, det skulle även kunna vara skrämselfkapitalet hos motparten som påverkar. Det skulle kunna handla mer om individuell valhandling, där vinstmaximering för sig själv står i fokus. Vidare kan känslorna bidra till en subjektivitet i val och således påverka hur en individ kommer att välja. Det kan bidra till att en valhandling utifrån ett samhällskontrakt i primärsamhället, hamnar i bakgrunden av beslutsfattande på både kort och lång sikt.

5.3.2. Lojalitet

I samtliga intervjuer reflekterar informanterna över anledningar till att vara rädd för att vittna och vilka omständigheter det kan bero på. I sammanhanget diskuteras exempelvis gängtillhörighet och utsatta områden. En av informanterna beskriver:

“De som bor i område där det sker mycket brott så finns det säkert andra som uttrycker att man inte bör vittna eller så.” -Informant två

Informanterna anser att det kan föreligga en norm kring att inte vittna som reproduceras i ett visst område. Det kan bero på att lojaliteten till platsen en person bor på är starkare än lojaliteten till staten (Ashbury 2011, s.1310). Lojaliteten till området och personerna som bor där kan leda till att personer väljer tystnad utifrån normhandling och vinsten det innebär för kollektivet likställs med den individuella vinstmaximeringen. Det behöver således inte betyda att deltagandet i tystnadskulturen är det mest rationella valet på individuellt plan. Dessa personer anser att det skadar mer än gör nytta att samarbeta med staten eftersom det inte gynnar dem och området i längden (Ashbury 2011, s.1310). I det fallet kan det tolkas som att individer har identifierat ett tillvägagångssätt för vinstmaximering. Sociala normer följs på grund av sociala sanktioner, alltså vad som kommer ut av att man följer normen eller inte gör det (Baier & Svensson 2018, s.38). Utifrån RCT kan det tolkas som vinstmaximerande för den egna individen att följa sociala normer, trots att teorin inte förutsätter normer som en påverkan för valhandling. Det finns som tidigare nämnt sanktioner för att inte vittna. Men det föreligger låg upptäcktsrisk att delge en berättelse som inte behöver vara sann som vinstmaximerar för den egna individen. Dessa sammansvetsade områden kan enligt informanterna ge upphov till parallella samhällen. De uppger att i dessa grupper kan lojaliteten till den egna gruppen vara stark:

“[...] denna tystnadskultur som kryper sig på och vad den bottenar i, det finns säkert jättemånga olika faktorer och där kanske man kommer in på andra led. Det kanske finns parallella rättssamhällen i landet som gör att vissa inte tycker att det ska gå via åklagare och lagen som sådan utan man tar det i egna händer utanför domstolen.” - Informant tre

Att skvallra inom vissa konstellationer kan innebära stor fara (Ågren 2010, s.698). Det kan således vara vinstmaximerande för individen att inte välja att samarbeta med rättsväsendet. Det benämns även som en anledning till alstrande av parallella samhällen där rättsskipning sker inom gruppen. För att motverka allas kamp mot alla innebär samhällskontraktet att individer offerar en del av sin frihet för lojalitet mot staten (Hagen 2007, s.176). Teorin lyfter enbart detta i förhållande till det primära samhället men det skulle kunna föreligga liknande uppbyggnad för parallella samhällen. Om det är så, skulle de informella reglerna i dessa grupper tänkas ha samma status som rättsregler i primära samhällen. Statusen kan tänkbart

vara samma som rättsregler med beaktande av hur skrämselfkapitalet bidragit till att tystnadskulturen har växt sig starkare och bidragit till mer rädsla (SOU 2021:35, s.81). Men genom att det parallella samhället kan tänkas använda tystnadskulturen som en regel förväntas den att följas. Det kan leda till att den normen premieras före statens regelverk. Här belyses en problematik som rör definitionen av samhället. I parallella samhällen kan sociala normer och förväntad lojalitet vara väl så stark och därmed påverka individens vinstmaximerande handlande.

RCT förutsätter ett samspel mellan individer och därför kommer individen ta viss hänsyn till andra människor när de utför sitt val (Hagen 2007, s.168). Exempelvis kan personer i en kompisrelation ha större inflytande på varandra angående att samarbeta med polisen eller inte (Clayman & Skinns 2012, s.460). Påverkan kan uttryckas i form av sanktioner som i sin tur bidrar till rädsla hos individen. Detta gör att normen om tystnadskultur och de förväntningar människor som följer den normen kan ha på individen bidrar till rädsla som påverkar valhandling. Likt tidigare nämnt följs sociala normer på grund av sociala sanktioner, alltså vad som kommer ut av att man följer normen eller inte gör det (Baier & Svensson 2018, s.38). Rädslan för potentiella sanktioner i kombination med grupper där förväntningar med stark lojalitet till kollektivet, gör att normbrytande beteende kan upplevas som en omöjlighet. Således kan rationaliteten bli influerad av en individuell subjektivitet när rädsla skapas. Det kan tolkas att tystnadskulturen i dessa områden lyfts till det rationella valet i dessa samhällsgrupper.

I de områden där tystnadskulturen är stark har integrationen till samhället misslyckats (Ashbury 2011, s.1311). Det är vanligt att dessa personer anser att det skadar mer än gör nytta att samarbeta med staten eftersom det inte gynnar dem och området i längden (ibid). Med utgångspunkt i RCT kan det tolkas som att vinstmaximering har identifierats. Således har ett parallellt samhälle bildats där normen för gruppen är att välja tystnadskultur. För att undvika sociala sanktioner som utfrysning eller hot kan det tolkas som att individen kommer vinstmaximera genom att uppfylla förväntningarna från gruppen. En lagstiftning i form av exempelvis ett kronvitnesssystem kan komma att inneha svag påverkan i detta avseende:

“[...] vi pratade lite om yttre faktorer i samhället som kan påverka och frågan är om de faktorerna snarare är det som behöver fokus mer än möjligheterna för en egen straffreduktion [...]”. - Informant tre

Citatet illustrerar återigen hur förväntningar anses vara en tyngdpunkt i beslutsfattande. Enligt RCT bör ett kronvitnesssystem påverka viljan att vittna men teorin beaktar inte påverkan på individen av exempelvis relationer. Fler personer hade med större sannolikhet samarbetat om de blev garanterade anonymitet (Clayman & Skinns 2012, s.476). Det hade kunnat föranleda en låg upptäcktsrisk för bruten lojalitet gentemot den egna gruppen. Att välja rationellt handlar även om att exempelvis undvika att bli upptäckt (Hagen 2007, s.177). Genom att fatta beslut i syfte att undvika att bli upptäckt kan det tolkas som att individen vinstmaximerar.

5.3.3. Relationellt perspektiv på kronvitnesssystemet

Likt tidigare nämnt indikerar studien att det förekommer stark lojalitet i parallella samhällen eller väl sammansvetsade grupper. Enligt RCT fattas beslut för valhandling utan hänsyn till yttre omständigheter för att generera i störst nytta för sig själv (Hagen 2007, s.168). I linje med detta skulle ett rimligt antagande bli att personer som väljer att vittna under premisser av ett kronvitnesssystem, inte kommer att säga sanningen. Det rationella valet kan landa i att uttala sig om annans brottslighet, däremot finns det ingen garanti för det. Som tidigare nämnt handlar rationellt val även om att undvika att bli upptäckt (Hagen 2007, s.177). Det föreligger förhållandevis låg upptäcktsrisk om man anger att man inte minns en situation. Trots att empirin och tidigare forskning förutsätter påverkan av relationer kommer beslutsfattandet ske individuellt. Det genererar i en omöjlighet att förutsäga utfallet. Resultatet indikerar att rädslan och osäkerheten kommer att finnas kvar även med ett kronvitnesssystem. Det finns därmed antydning till att en individs resonemang och upplevelser kring det rationella valet kan vara avgörande.

Enligt RCT är gemensamt att samtliga individer vill handla vinstmaximerande för sig själv (Hagen 2007, s.167). För att kronvitnesssystemet ska fungera i praktiken behöver det vara det mest vinstmaximerande handlingsalternativet:

“Och jag tänker att denna straffreduktion måste vara så pass tilltalande i så fall att det väger upp det man tycker sig riskera genom att hänga ut någon annan [...]” - Informant tre

Däremot är relationer viktiga även i detta avseende vilket illustreras av informanten som antyder att ett problem är att “hänga ut” någon annan. Det kan tolkas som ett tecken på hur relationer och positioner i grupp är en viktig faktor gällande vinstmaximering. RCT stöder däremot inte informantens uttalande. Enligt RCT kommer det vara avgörande huruvida straffreduktionen är tillräcklig för att uppnå störst nytta. Vart den nyttan uppnås och på vilket sätt kan däremot inte utrönas.

Det finns således risker angående att valet att samarbeta med rättsväsendet inte kommer vara det vinstmaximerande alternativet. Det är även något som Polismyndigheten anger i svaret på Lagrådets remiss (Polismyndigheten 2021). När personer lever nära eller i parallella samhällen vars normer sprids tillsammans med ett överhängande skrämselfkapital föreligger det risk för att vittnesmålet inte kommer att vara det bästa alternativet för individer oavsett vilka premisser det sker under. Det grundar sig i tidigare avsnitt om relationer och normers påverkan på individers val. Tidigare forskning härleder att normen om tystnadskultur har växt sig så stark att även de personer som inte är inblandade i kriminalitet vill inte vittna eller hjälpa myndigheter (Ashbury, 2011 s.1264). Det bekräftas av uppsatsens informanter som härleder rädslan som samhällelig snarare än ett problem som omfattar kriminella kretsar. RCT poängterar inte att problematiken för valhandling enbart skulle finnas för specifika grupperingar. Det finns i samhället som helhet hos enskilda individer. Det kan betyda att spridningen av tystnadskultur som norm har fått ett genomslag på samhällelig nivå. Skrämselfkapitalet kan ses ha fått inflytande på en samhällelig nivå genom att uppsatsens resultat vittnar om att våld är vad personer oftast är rädda för:

“Det är stor variation. Men det som många uttrycker är en oro för repressalier mot de själva eller familjen.” - Informant två

Trots det fokuserar lagförslaget om kronvittnen på tystnadskulturen i gängen, även om det enligt samtlig tidigare forskning och den egna undersökningen finns belägg för existerande tystnadskultur och rädsla utanför gäng. Tidigare forskning visar på att det som behövs för att lösa problemet med tystnadskulturen är att regeringen behöver gå till roten av det faktiska problemet (Ashbury 2011, s.1311). Med bakgrund i att regeringen vill använda kronvitnesssystemet för att motverka tystnadskultur, kan tystnadskultur tolkas som roten av problemet. RCT bygger på att individen kommer välja ett vinstmaximerande alternativ för sig själv (Hagen 2007, s.168). Således behöver kronvitnesssystemet som verktyg vid utredning av vittnen bedömas som det bästa alternativet för att det ska fungera och bidra till att samhället kommer till roten av problemet. Detta är något som intervjupersonerna påtalar genom att uttrycka att fokus bör ligga på yttre omständigheter i form av exempelvis rädsla och tystnadskultur, snarare än ett kronvitnesssystem:

“Alltså det kommer ju inte ta bort rädslan... eller det kanske till och med kommer leda till fler repressalier till fler gängmedlemmar och det kan då spridas i media.” - Informant två

Citatet anspelar på hur informanten hävdar att oro för att vittna samt den relationella påverkan i specifikt gäng har en avgörande roll. Enligt RCT är det inte möjligt att oro för repressalier skulle vara avgörande. Gällande ordningsproblemet i kontext till RCT poängteras att stark normbildning kan leda till att handlingsalternativen ses mer subjektiva (Hagen 2007, s.176). Det kan tolkas som att vetskapen om sanktioner från den egna gruppen bidrar till rädsla. Det kan påverka vad som blir det rationella valet för varje enskild individ. Tidigare forskning gällande tystnadskultur poängterar hur den känslomässiga påverkan styr individens val. Benägenheten att *“snitcha”* kan styras av olika omständigheter, bland annat rädsla, bekräftelse eller hämnd (Rosenfield et.al 2003, s.292, 295). Som tidigare nämnts utgår RCT inte från direkta känslor som påverkan för valhandling. Tidigare forskning och RCT stämmer därmed inte överens. Citatet ovan ger även bilden av att utan rädslan som gängen kan förmedla hade ett kronvitnesssystem möjligen kunnat fungera. De individuella övervägandena som genomförs för vinstmaximering anses vara de som har avgörande betydelse:

“Det spontana svaret är nej, liksom i det stora hela tror jag återigen att det finns för många individuella överväganden som kommer göra att personer trots det inte tycker att det spelar någon roll.” - Informant tre

Utan faktorer som kan påverka en valhandling kan handlingsalternativen vara de som beskrivs i RCT stämma överens med hur kronvitnesssystemet är tänkt att fungera. Många individuella överväganden kan dock vara påverkansfaktorer som kan avgöra beslutsfattande. Det illustrerar den mänskliga faktorn av individualitet i valhandling, sprunget ur relationella samband, vilka dessutom kan vara svårt att förutse.

6. Diskussion

Undersökningen visar att det tycks existera två uppfattningar av rationalitet. Det ena är det objektiva perspektivet, där yttre omständigheter som känslor inte tas i beaktning. Det objektiva synsättet kan relateras till idén i RCT om individuell vinstmaximering. Det andra perspektivet utgörs av subjektivitet, där människans relationer får betydelse för valhandling. Det är det subjektiva perspektivet som synliggjorts i studiens empiriska del. Enligt RCT handlar en människa efter vinstmaximering (Hagen 2007, s.167). När individer inte utgår från enbart sig själv angående valhandling kan det bli svårt för lagar såsom ett kronvitnesssystem att få genomslag. Det kan vidare diskuteras om människans valhandling kan vara rationellt i praktiken. RCT kan sägas vara idén som lagtexten grundas i genom sin objektiva karaktär utan att lyfta in tänkbara omständigheter. Denna studie identifierar därmed en lucka mellan lagtexten, RCT och individers handlande. I rättssociologisk kontext kan det förstås som att de rättsliga normerna inte till fullo stämmer överens med samtliga sociala normer.

Resultatet av studien indikerar att rädsla för att vittna är ett genomgående problem som kan bero på flertalet subjektiva faktorer. Samtliga subjektiva faktorer relaterade till att vittna, leder till känslor kring val. Exempelvis relationer, media och informationsbrist är yttre omständigheter som anses bidra till vad som enligt varje enskild individ blir det mest vinstmaximerande alternativet. RCT tar inte hänsyn till några yttre omständigheters påverkan för valhandling. Av studien framkommer även att rädslan och tystnadskulturen anses finnas i hela samhället, inte enbart i gängkriminaliteten. Däremot kan grupper ha en påverkan på en individs val för vinstmaximering. Enligt RCT bygger människans individuella val de sociala system som samhället består av (Hagen 2007, s.170). Genom att individer anges vara rädda och präglas av en tystnadskultur, skapas ett socialt system på dessa premisser. Studiens respondenter påtalade att samhället präglas av ett skrämsekapital för våld och hot, vilket utgör en del av det sociala systemet. När yttre tryck från exempelvis rädsla får genomslag kommer individen ha svårare att förhålla sig till lagens bild av rationellt handlande. Av studiens analys framgår att individers handlingar i relationella samband anses påverka på gruppnivå. Parallella samhällskontrakt kan uppstå genom tätt sammankopplade

grupper och detta kan därmed skapa ett beteende på strukturell nivå i dessa konstellationer. Strukturerna som skapas kan influera individerna i en växelverkan från systemnivå till individnivå.

Studiens resultat pekar även på att rädslan för att vittna inte anses försvinna genom att stifta en lag om kronvitnesssystem. Det kan förstås som att det sociala system som bildats med influenser av rädsla och tystnadskultur har vunnit mark genom att ta sig in på systemnivå. Analysen indikerar på att för att bryta det sociala systemet krävs ett arbete med de faktorerna. Tidigare forskning visar på att det som behövs för att lösa problemet med tystnadskulturen är att regeringen behöver gå till roten av det faktiska problemet (Ashbury 2011, s.1311). Resultat och analys i denna studie antyder att rädslan och de katalysatorer som bringar rädsla är roten av problemet. Undersökningen indikerar även att yttre omständigheter som påverkar människan är de faktorer som staten bör lägga fokus på, snarare än ett kronvitnesssystem. Utifrån ordningsproblemet med koppling till RCT antas samtliga av samhällets invånare svara under samma samhällskontrakt. När en lagstiftare ska utforma en ny lag behöver denne förstå hur lagen kommer att fungera i samhället (Baier, Svensson & Nafstad 2018, s.69). Studien indikerar dock att en lag sannolikt inte kommer att påverka individens beteende eftersom sociala normer kring tystnadskultur och rädslan för att vittna existerar. Utifrån RCT borde ett kronvitnesssystem vara en lösning som bidrar till vinstmaximering för den egna individen och således ett rationellt val men det är oklart i vilken mån lagen kommer att få önskade effekter då andra normer finns i existerande parallella samhällen idag.

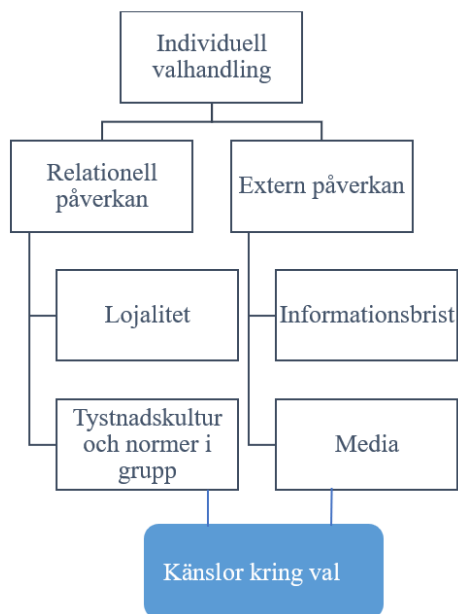
Föreliggande studie ger bilden av en otydlighet i lagen om kronvitnesssystem. Den anses behöva vara tillräckligt tilltalande för att en individ ska välja det alternativet. Även i detta avseende betonar resultatet av studien kravet på förståelse för hur människan väljer rationellt. Det kan även behövas en förståelse för hur förändring av sociala normer på systemnivå ska genomföras. Ett led i det skulle vara att förstå vad som för olika individer, påverkar rationella val och hur vittnesplikten ska göras till det mest attraktiva valet. Studien synliggör att det finns parallella samhällen som präglas av stark lojalitet. Det kan leda till tystnad gentemot rättsväsendet i större utsträckning. Däremot framgår av studien även att

dessa principer kan förekomma i vilka relationer som helst och behöver inte härledas till gängkriminalitet. Resultatet belyser ett återkommande resonemang av att personer i dessa omständigheter präglas av stark lojalitet där en rädsla för att bli utesluten i relationen eller gruppen anses skapa tystnadskulturen. Studiens resultat utmanar idén om RCT genom att lyfta hur individen handlar mer utefter kollektivet och förväntningar, snarare än vinstmaximering. Av studien framkommer att RCT som teori inte förklarar delar av studiens resultat och det finns även tidigare forskning som pekar på samma brist. Det finns således belägg för att en mer utvecklande valhandlingsteori skulle behövas för att förklara hur människor väljer. Det kan till och med ifrågasättas om det finns en faktisk möjlighet att teoretisera och beräkna hur enskilda individer väljer och vad dessa val baseras på.

7. Slutsats

Syftet med studien är att med utgångspunkt i erfarenheter från personer som arbetar med vittnen i sin profession, undersöka om och i så fall på vilket sätt relationer och normer skulle påverka en individs benägenhet att vittna i ett kronvitnesssystem. Två frågeställningar skulle besvaras: "Vad anser personer med erfarenhet av möten med vittnen att ett kronvitnesssystem i svensk rätt, skulle kunna innebära för vittnens benägenhet att redogöra för sitt vittnesmål?" samt "Hur betydande anses påverkan av sociala normer och vittnets relationer vara gällande benägenheten att redogöra för sitt vittnesmål, enligt personer med erfarenhet av möten med vittnen?"

Ambitionen med studien var att belysa lagförslaget om kronvitnesssystem ur en rättssociologisk kontext med bakgrund i påverkan av mänskliga relationer. En additionalitet och begrepp som växte fram genom undersökningen var hur känslor och framför allt rädsla ansågs spela en betydande roll för valhandling (*Figur 2*).

Figur 2. Illustration av att innehållet i övergripande teman och subteman kan sammanfattas i individens känslor och dessas generella påverkan på valhandling.

Resultatet som presenteras i denna uppsats visar att rationella beslut för en individ inte behöver vara samma rationalitet som det primära samhällets rationalitet. Beslutsfattande för en enskild individ beskrivs att vara påverkad av känslor, framför allt rädsla och lojalitet. Media och olika typer av relationer kan i denna undersökning förstås som katalysatorer för de känslor som påverkar en individs val. Hur stark påverkan dessa utlösande faktorer framställs som är individuellt. Det kan exempelvis vara beroende av upptäcktsrisk, sanktioner och specifika normer i grupper eller kulturer. Studien visar därmed att vittnens relationer kan förstås som påverkansfaktorer för valhandling, så även känslor. Dessa uppfattas ha en mer betydande påverkan än kronvitnesssystemet oavsett vilka typer av relationella samband som influerar. Det behöver däremot förstås i sammanhang av att val alltid kommer att vara individuella och vad man påverkas av inte går att fastställa på ett generellt plan.

De yrkesverksamma personer som intervjuats i uppsatsen beskriver svårigheter med att applicera ett kronvitnesssystem i praktiken. Det förekommer åsikter om att relationer och sociala normer föder rädsla som påverkar benägenheten att vittna negativt. Studien indikerar inte att en människa kommer att välja något under tvång, utan individen kommer att i den möjliga mån hen kan välja ett alternativ som resulterat i så lite sanktioner som möjligt. Informanterna sammanfattar att ett kronvitnesssystem sannolikt inte kommer att bidra till fler vittnesmål. De uppmärksammar att ett kronvitnesssystem inte tar bort osäkerheten inför konsekvenser i samband med ett vittnesmål. Yttre faktorer i form av känslor och sociala normer utifrån relationella samband kan ha en mer betydande påverkan på en individs val. Konklusionen blir att det är på dessa faktorer och deras uppkomst som fokus bör ligga för att motverka tystnadskulturen.

7.1. Framtida forskning

Denna studie är gjord med ett litet urval och är därför inte generaliserbart. Det är därmed angeläget att i framtida forskning genomföra liknande undersökningar i större skala med ökad generaliserbarhet. Lagrådet ansåg att det skulle vara fördelaktigt att belysa målsägandeperspektivet gällande ett framtida kronvitnesssystem (Lagrådet 2022, s.7). Det

finns därmed fortsatt en identifierad kunskapslucka. Denna uppsats indikerar vidare att media har en stor påverkan på hur individer upplever en vittnessituation. En undersökning med ett större fokus på medias påverkan på individen i förhållande till lagen kan därför vara av intresse. Teorier kring medias porträttering av våld i kombination med psykologiska experiment anses kunna bidra med en fördjupande och bredare förståelse av yttre faktorerers påverkan gällande avläggande av vittnesmål.

Källförteckning

- Baier, M., & Svensson, M. (2018). *Om normer*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Baier, M., Svensson, M., & Nafstad, I. (2018). *Om rättssociologi*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Borisevich, G. (2017). Providing for the safety of the participants of the criminal court proceedings - The subject of concern of Russian legislator, government, scientists, and practitioners. *Journal of Digital Forensics, Security & Law*. 12(3), 95-102.
- Bret D. & Ashbury, B., D. (2011). Anti-Snitching Norms and Community Loyalty. *Oregon Law Review*, 89(4), 1257-1312.
- Brottsofferjouren. (2021). *Remissvar: En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring*. <https://www.regeringen.se/4a7dd3/contentassets/02e4fffeaf9247be96aa75441ad39d56/brottsofferjouren.pdf> Hämtad: 2022-05-03
- Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. (3 uppl.). Stockholm: Liber AB.
- Clayman, S., & Skinns, L. (2012). To snitch or not to snitch? An exploratory study of the factors influencing whether young people actively cooperate with the police. *Policing and Society*, 22(4), 460-480.
- Freshwater, K., & Aldridge, J. (1994). The Knowledge and Fears about Court of Child Witnesses, Schoolchildren and Adults. *Child Abuse Review*. 3(3), 183-195.
- Hagen, R. (2007). Rational choice. I: Andersen, H & Kaspersen, B., H. (red.). *Klassisk och modern samhällsteori*. s.167-178. Lund: Studentlitteratur AB.
- Hart, Chris (2018). *Doing a Literature Review*. (2 uppl) Sage Publications.
- Riksdagen. (2 juni 2022). *En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/arende/betankande/en-starkt-rattsprocess-och-en-okad-lagforing_H901JuU35 Hämtad: 2022-07-04
- Karolinska institutet. (2021) <https://kib.ki.se/soka-vardera/vardera-information/ar-artikeln-peer-reviewed> Hämtad: 2022-08-22
- Kisekkas, N. G., & Tong, K-W. (2020). Plea bargaining as a human rights question. *Cogent Social Sciences*, 6(1). 1-29.
- Lagrådet. (2022). *En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring*. <https://www.lagradet.se/wp-content/uploads/2022/02/En-st%C3%A4rkt-r%C3%A4ttsprocess-och-en-%C3%B6kad-lagf%C3%B6ring.pdf> Hämtad: 2022-04-01

- Larsson, Y. (10 oktober 2017). *Få vågar vittna trots låg risk för hot och våld*. SVT-nyheter. <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/fa-vagar-vittna-trots-lag-risk-for-hot-och-vald> [Hämtad: 2022-03-30].
- Polismyndigheten. (2021). *En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring (SOU 2021:35)*. <https://www.regeringen.se/4a7daf/contentassets/02e4fffeaf9247be96aa75441ad39d56/polismyndigheten.pdf> Hämtad: 2022-04-05
- Rosenfield, R., Jacobs, B. A., & Wright, R. (2003). Snitching and the Code of the street. *British Journal of Criminology*, 43(2), 291–309.
- Rättegångsbalken* (SFS 1942:740). Justitiedepartementet DÅ. <https://lagen.nu/1942:740>
- Statens offentliga utredningar. (2021). *En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring*. (SOU 2021:35). <https://www.regeringen.se/499e14/contentassets/0c3405f4e8554d2fb29df1666ff5248d/en-starkt-rattsprocess-och-en-okad-lagforing-sou-202135> Hämtad: 2022-03-31
- Turner, J. I., (2017). Plea bargaining and international criminal justice. *University of the Pacific Law Review*, 48(2), 219–246.
- Ågren, J., (2010). Straffrabatt för kronvittnen som riskerar hot om allvarliga repressalier. *Juridisk Tidskrift*. 3, 697–703.

Bilagor

Bilaga 1

Intervjuguide

Denna intervju avser en del i en kandidatuppsats som berör ämnet kronvitnesssystem med fokus på perspektiv av en vittnessituation i brottmål. Svaren på frågorna kommer ligga till grund för vidare analys i mitt arbete. Intervjun kommer anonymiseras och inga uppgifter som leder till dig som informant kommer att delas med andra än med mig. Jag skulle behöva spela in intervjun i syfte av att kunna gå tillbaka till svaren samt för att föra över intervjun till text. Inspelningen kan eventuellt behöva spelas upp för examinator vid oklarheter kring transkribering. Du kan när som helst avbryta intervjun och ta tillbaka ditt deltagande. Det finns även möjlighet att höra av sig till mig efter utförd intervju och revidera sina svar.

Samtycker du till att frivilligt deltaga i denna intervjustudie med nämnda villkor?

Samtycker du till att intervjun spelas in?

I denna undersökning avser begreppet "vittnessituation" helheten runt att vittna. En förhörssituation i form av förhör och/eller i huvudförhandling i domstol.

Inledande frågor

1) Vad är din yrkestitel och vad innebär ditt yrke?

2) Vilka är de främsta utmaningarna du kan se i ditt yrke kopplat till vittnen?

3a) Finns det något gällande vittnessituationen som har förändrats genom tiden enligt dig?

3b) Hur har du i så fall arbetat med dessa förändringar?

Förtydligande: Med det menar avser jag om det finns någonting som har förbättrats eller blivit sämre? Om det finns några nya utmaningar som dykt upp över tid eller om arbetet blivit lättare etc?

Om vittnessituationen och tystnad

3) Hur hanterar du i ditt yrke personer som du upplever inte vill redogöra för sitt vittnesmål i brottmål?

4) Uttrycker personer som inte vill vittna något som de är rädda för?

5a) Vad skulle du säga är det viktigaste för att en person ska känna sig säker på att vittna?

5b) Anser du att dessa faktorer finns i dagsläget?

6) Varför tror du att det finns personer som inte vill redogöra för sitt vittnesmål i brottmål?

7) Finns det enligt dig några yttre omständigheter i samhället som påverkar att personer inte vill vittna?

8a) Finns det någonting som enligt dig skulle underlätta för att få personer att redogöra för sitt vittnesmål?

8b) på vilket sätt skulle den åtgärden bidra? Eller: 6c) om nej, varför upplever du det så tror du?

Om kronvittnessystem

9) Har du stött på begreppet kronvittnessystem? (om nej, jag berättar i korthet)

10) Utefter de erfarenheter du har, skulle du säga att en straffreduktion vid samarbete i rättsprocessen skulle vara en åtgärd som bidrar till att en person vill redogöra för sitt vittnesmål? (Vid behov: uppmuntra till att berätta mer)

11) Vad anser du skulle vara tänkbart positivt respektive negativa effekter av en straffreduktion vid samarbete vid rättsprocessen?

12) Syftet med att föreslå att införa ett kronvitnesssystem enligt regeringen är ju att stoppa den organiserade brottsligheten och är en del av deras 34-punktsprogram men skulle du säga, enligt din erfarenhet, att systemet hade kunnat tillföra något till den allmänna vittnesrädslan?

13) Skulle du säga att ett kronvitnesssystem hade kunnat leda till att tystnadskulturen inom olika grupper och konstellationer bröts?

14) Finns det några specifika hinder du anser att lagstiftaren borde tänka på gällande en ev lag gällande kronvitnesssystem?

15) Finns det något kring intervjun som helhet som du skulle vilja tillägga?

Bilaga 2

Sökinställningar	Sökord	Antal träffar	Antal använda artiklar	Kommentarer
LUB-search: peer reviewed (AB) abstract, Engelska	plea bargaining AND culture of silence	0	-	Smal sökning
LUB-search: peer reviewed (AB) abstract. Engelska	plea bargaining AND law	644	6	
LUB-search: peer reviewed	plea bargaining pros and cons AND law	470	2	

(AB) abstract AND all text Engelska					
LUB-search: peer reviewed All text AND all text Engelska	plea bargaining pros and cons AND culture of silence	266	-		Utifrån abstract verkade inga vara relevanta för min studie
Ebsco-host: peer reviewed (AB) Abstract AND TX all text Engelska	plea bargaining AND culture of silence	6	-		Gav samma relevanta träffar som tidigare
Ebsco-host: peer reviewed (AB) Abstract AND (AB) Abstract Engelska	plea bargaining AND law	62	1		Gav flera liknande träffar till tidigare.
Ebsco-host: peer reviewed (AB) Abstract AND TX all text Engelska	plea bargaining AND outsiders	0	-		Inga sökträffar med sökordet outsiders.
Ebsco-host: peer reviewed Subject terms AND (AB) abstract Engelska	plea bargaining AND law	49	3		Glesare mellan relevanta träffar och mycket upprepningar från tidigare sökningar

LUB-search: peer reviewed All text AND all text Engelska	Code of silence AND plea bargaining	2	-	Här hade jag googlat och läst studentuppsatser och insåg att "code of silence" var den vedertagna översättningen.
Ebsco-host: peer reviewed Subject terms AND (AB) abstract Engelska	Gangs AND desistance	56	1	Ingen relevans.
LUB-search: peer reviewed TX all text AND (AB) abstract, Engelska	Code of silence AND crime	2545	-	Många träffar men inga relevanta inte setts tidigare.
LUB-search Peer reviewed (AB) Abstract AND (AB) abstract, Engelska	Gangs AND desistance	261	1	Samma sökning som tidigare, men i annan databas.
EBSCOHost searching Criminal Justice (AB abstract our Author-supplied abstract) AND (AB	Desistance AND street gangs	12	1	

abstract our Author-supplied abstract)				
EBSCOHost searching Criminal Justice Peer-reviewed (AB) Abstract AND (AB) Abstract English	Gangs AND law	250	1	Många träffar men med få relevanta.
LUB-search Peer reviewed (AB) Abstract AND (AB) abstract, Engelska	“code of silence” AND “norm”	15	1	Få träffar men bra innehåll i den som hittades. I den hittades fler artiklar vilket gjorde att jag valde att stanna med sökningarna här.
EBSCOHost searching Criminal Justice Peer-reviewed (AB) Abstract AND (AB) Abstract English	“code of silence” AND “norm”	5	1	En artikel som inte fångat mitt intresse tidigare hämtades
EBSCOHost searching Criminal Justice Peer-reviewed (AB) Abstract AND (AB) Abstract	“Code of silence AND “gangs”	1	1	Återigen få träffar, men en träff som kan vara intressant.

English				
LUB-search Peer reviewed	“kronvittne”	1	1	
LUB-search Peer reviewed	“Kronvittne AND “norm”	0	-	
LUB-search Peer reviewed	“Kronvittne AND tystnadskultur”	0	-	
LUB-search Peer reviewed	“tystnadskultur”	0	-	Här avslutades sökningen eftersom de svenska sökningarna inte gav resultat.
LUB-search Peer reviewed English (AB) Abstract AND TX All text	“witness testimony” AND “fear”	1931	4	
LUB-search Peer reviewed English (AB) Abstract AND TX All text	“Witness” AND “court”	1159	0	Inga nya relevanta träffar..
LUB-search Peer reviewed English (AB) Abstract AND TX All text	“Court” AND “fear”	15612	0	Inga nya relevanta träffar.

LUB-search Peer reviewed English (AB) Abstract AND TX All text	Kombinerade "Court" AND "fear" med "witness testimony" AND "fear"	1159	0	Inga nya relevanta träffar. Eftersom inga nya resultat uppkom avslutades sökningen här.
--	---	------	---	--

Bilaga 3

Transkriberingar av intervjuer finns att tillgå vid begäran.